

İLETİŞİM ve ETİK

İhsan Karababa EMO etik Komisyonu Üyesi,

ÖZET

Anahtar Kelimeler: İletişim-Haberleşme-Diyalog; Etik-ilke; Değer; İlişki ve Etkileşim; Teknoloji; İletişim araçları; Kitle iletişimi; İnsan hakları; Tekelleşme; Güvence; Çıkar ilişkileri, Hegemonya.

Toplumları, evrensel boyutta, etkisi altına yozlaşma etik davranış ilkeleri aracılığıyla önlenmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda, devlet dahil, bütün örgütler, yozlaşmanın çıkış nedenlerini sorgulama yerine doğurduğu sonuçları etik kodlar aracılığıyla gidermeyi hedeflemektedirler. İletişim alanında da ortaya çıkan kural tanımazlıkların ve hukuk dışı uygulamaların yarattığı güven bunalımı, ahlaki yozlaşma, insan hakları ihlalleri gibi toplumsal sorunların etik kodlar aracılığıyla giderilebileceği, bozulan toplumsal ilişkilerin yeniden etik temelde düzene kavuşacağı varsayılmaktadır.

İletişim, bilginin, düşünce ve duyguların bireysel, toplumsal kümeler ve toplumlar arasında söz, görüntü, beden hareketleri yazı gibi araçlarla değiş tokuş edilmesidir. İletişim, insanlar arası ilişkilerin, diyalog kurmanın ilk adımıdır ve toplumsal yaşamda belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle iletişim alanında yaşanan güven kaybı ciddi toplumsal bunalımlara yol açmaktadır. Toplumsal yaşamdaki yeri ve belirleyici özellikleri nedeniyle iletişim, düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında, vazgeçilmez, devredilemez temel insan haklarından biri olarak kabul edilmiş ve hukuki güvence altına alınmıştır. İletişim hukuki ve etik temelleri üzerinde gelişmektedir. Hukuki temel; iletişim/haberleşme özgürlüğü anayasa güvencesi altına alınarak sürece hukuk dışı müdahalelerin önlenmesi hedeflenmiştir. Etik temel ise iletişim sürecinin toplumsal koruma altında olduğunu ifade etmektedir. İletişim alanının ilke ve değerleri, insanların toplumsal yaşama geçtiği tarihten bugüne, gelişerek gelen, doğruluğu kanıtlanmış, herkes için her yerde ve her zaman bağlayıcı nitelikte toplum tarafından benimsenmiş etik değerler bütünüdür. Bu ilkelerin yok sayılması, çiğnenmesi hem iletişim alanında hem de toplumsal yaşamda etik ve ahlaki sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sunumda iletişim ve etik konusu üzerinde bir tartışılma ve sorgulama alanı açılmaya çalışılacaktır. Özet olarak: İletişim ilkelerine saygı gösterilen toplumlarda ayrı etik kodlar düzenlemesinin gereksiz bir uğraş olacağını, yasa ve anayasanın koruması altında olan iletişim alanında geçerli ilkelerin, kendilerini yasalardan hatta anayasadan daha güçlü görenler tarafından, yok sayıldığı toplumlarda ise etik kodlar düzenlemesinin faydasız olacağı görüşünde olduğumu belirtmek isterim.

İletişim ve Etik

İletişim, yaşamının her alanında insan ilişki ve etkileşimlerinin temelinde, kaçınılmaz ya da zorunlu olarak yer alan diyalog kurma sürecidir. İletişim ya da haberleşme, insanların duygu ve düşüncelerini, bilgi ve birikimlerini yakın çevresinden başlayarak ulaşamayacağı uzaklıkta, tanımadığı kişilerle diyalog kurup değiş tokuş edebilmesinin aracıdır. İnsanlar, gerek duyduğu bilgi değiş tokuşunu söz-el-kol-beden hareketlerinden en gelişmiş elektronik sistemlere kadar çok zengin araçları kullanarak gerçekleştirmektedirler. İletişimin niteliği, bireysel ya da

kitlesel, ne olursa olsun insan yaşamı ve kamuoyu üzerinde büyük bir etkinliğe sahiptir. Son yarım yüzyılda iletişim araçlarında gerçekleşen olağanüstü hızlı gelişim bireysel ve kitlesel etkileşimi de aynı hızla geliştirmektedir. Bu gelişim sürecinde, insan-makine-örgütlenme üçlüsü birbiriyle ayrılmaz biçimde bütünleşmekte ve yaşamın her alanı üzerine insan aklının kullanamadığı ölçülerde bilgi ve birikiminin iletilmesi sağlanmaktadır. Süreç içinde büyüyüp yaygınlaşan kitle iletişim araçları toplumsal yaşamda derin bir etkiye ve role sahip bulunmaktadır.

İletişim araçlarında gerçekleşen hızlı değişimin kullanma alanları, bilim ve teknolojidен günlük yaşama aynı hızla yansımaktadır. Bu hızlı gelişim mühendislik alanlarını da derinden etkilemekte, bir yandan mühendis/teknoloji ilişkisi daha dinamik bir yapıya kavuşurken diğer yandan yeni disiplinlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Karşılıklı etkileşim içinde teknolojik gelişmeler mühendisliği, mühendislik hizmetlerindeki gelişmeler de teknolojik gelişimi etkilemekte ve bu etkileşim iletişim alanına, aklın alamayacağı bir düzeyde kapasite ve hız kazandırmaktadır.

İletişim ya da haberleşme, devredilemez, vazgeçilemez temel insan haklarından birdir. Bu hak, ilkesel açıdan, hukuk ve etik değerler sisteminin güvencesi altında bulunmaktadır. Bu nedenle iletişim hakkının özgürce kullanılabilmesi ancak, bu temel değerlerin güvence altına alındığı eşitlikçi, adil ve demokratik ortamların ya da sistemlerin varlığında mümkün olabilmektedir.

İletişimin, hukuki güvenceye bağlanması evrensel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Buna karşın iletişimin son derece etkili bir hegemonya aracı olması, ilkesel açıdan vazgeçilmez olan, hukuki güvenceyi topluma egemen ideolojiye bağlı olmaktan kurtaramamaktadır. İdeolojik baskı ya da hegemonya hukuki güvencenin de ülkeden ülkeye farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de de iletişim, düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında anayasa güvencesi altına alınmıştır. Haberleşme özgürlüğü, açıkça, ilk defa 1961 Anayasasında yer almaktadır. İletişim özgürlüğünün hukuki güvencesi konusunda değişim ve gelişmeleri 1961 anayasasının tanıdığı özgürlüğü referans alarak değerlendirmeye çalışacağım.

1961 Anayasasında iletişimle ilgili özgürlükler “haberleşme hürriyeti” ve “düşünce hürriyeti” alt başlıklarıyla 17 ve 20. Maddelerle yer almaktadır. 17. Madde: “Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliği esastır. Kanunun gösterdiği hallerde, hakim tarafından kanuna uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulamaz” hükmünü; düşünce başlığı altındaki 20. Madde de ise, “Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklayabilir. Kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz” hükmünü güvence altına almıştır.

1982 Anayasası konuyu, haberleşme, düşünce ve kanaat hürriyeti, düşünceyi yayma ve açıklama hürriyeti alt başlıklarıyla, 22-25 ve 26. maddelerde ele almaktadır.

1982 Anayasasının 22. maddesinde eski 17. maddenin ilk iki cümlesi yerini korumakta, bundan sonra milli güvenlik, kamu düzenini koruma, suç işlemenin önlenmesi, gecikmesinde sakıncalı görülen haller gibi durumlar sıralanarak, usulüne göre (kanuna göre değil) verilmiş hakim ve yetkili kılınanların özgürlüğü kısıtlamaya yetkili olduğu, ayrıca yasa karşısında istisnai tutulan “kamu kurum ve kuruluşları” ilave edilmiş bulunmaktadır. Maddenin tanıdığı bir özgürlükte (yukarıda yazılan hallerde de) kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça haberleşmenin engellenemeyeceği ve gizliliğine dokunulamayacağı kararıdır.

1961 Anayasası'nın 20. Maddesinin 25 ve 26. madde başlıkları altında ikiye ayrıldığı görülmektedir. 25. madde de “*herkesin düşünce ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimsenin düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı, hiç kimsenin bu haklarından dolayı kınanıp suçlanamayacağı*” belirtilmektedir.

26. madde yine eski 20. maddenin; herkesin düşünce ve kanaatleri hakkına sahip olduğunu tanımlayan bölümü aynen yazıldıktan sonra bu hürriyetin “*resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini kapsadığını*” açıklamaktadır. Bundan sonra haberleşme hürriyetinin kısıtlanma koşulları belirlenmektedir. Kısıtlanma nedenleri; milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği, suçların önlenmesi vb. konulara aykırı düşmesi özgürlüğü kısıtlamayı gerektirmektedir. Bunlardan sonra “*düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir*” hükmü ilave edilmiştir.

Bu karşılaştırmaların Türkiye’de, son 50 yıl içinde özgürlük anlayışındaki daralma ve gerilemeyi; ideolojik baskıları; “*iletişim özgürlüğünün anayasa güvencesi altında olmadığını*”, açıkça ortaya koymaya yeterli olacağını düşünüyorum.

Haberleşmenin etik temelini, her alanda olduğu gibi iletişim alanının da uyulması gereken, toplumca benimsenmiş, ilkeler oluşturmaktadır. Bu ilkeler aynı zamanda “toplumun” iletişim süreçlerinin özgürce gelişmesini güvence altına almaya yönelik değerler sistemidir. Etik değerler, yasalar gibi istenildiğinde uygulamaya konulan, istenmediği zaman uygulamadan kaldırılan kısaca egemen güç odaklarının çıkarlarına bağlı olarak değiştirilebilen sistematikler değil, tarihi ve toplumsal süreçlerde toplumun fonksiyonu olarak gelişen, toplum tarafından benimsenmiş değerler, ilkeler bütünüdür. Bu nedenle iletişimin etik temeli, anayasa ya da yasal güvenceler gibi karmaşık, bulanık, çoğu zaman insan mantığını zorlayan bir sistematik değil, aksine, sade, basit, anlaşılır, toplumun her kesimi tarafından onaylanan ve eylemlere temel alınan ve alınması beklenen ilkelerdir. Örneğin başkasını mektubunu okuma, kendini muhatap almayan konuşmaları dinleme, başkalarının mahremiyetine girme, söz taşıma, ara bozma, muhbirlik yapma gibi ilkelere saygı göstermeyen ya da bu ilkelere karşı davranışta bulunan insanlar hakkında yaptırım toplum uygular. Bu tür etik dışı, ahlaka aykırı davranışların sahibi toplum tarafından ayıplanıp dışlanırlar. Ülkede bu iki temel değerler sistemine yakından bakacak olursak, iletişim özgürlüğü anayasada adamakıllı kısıtlanmış olarak yer almaktadır. İletişim alanında özel yaşamın gizliğinin tanınmaması, haberleşmeye yasadışı müdahaleler, gizli dinlenme korkusu ve yasalara karşı işlenen suçların takipsiz kalması anayasal güvencenin varlığını tartışılır hale getirmektedir.

Etik ilkelerin geçerliği, iletişimin toplumsal yaşamdaki vazgeçilmez ve zorunlu yapısından yararlanma amaçlarına, mülkiyet ilişkilerine, çıkar çevrelerinin rekabet koşullarına ve denetim sorunlarına kadar pek çok etmen ve etkene bağlı olarak değişmektedir.

Sürece yakından bakılacak olursa; bilimsel ve teknoloji alanlarında hızlı gelişme toplumların ekonomik-sosyal-siyasal-kültürel gelişme ve yönlendirilmesinde, sağlıktan eğitime, bilimden sanayiye, ekonomiden kültüre, araştırmadan eğlenceye, günlük yaşamda çalışmadan dinlenceye kadar akla gelebilecek her alanında olağanüstü kolaylıklar sağlamaktadır. İletişim araç ve teknolojileri insanlığın gelişimine hizmet ettiği kadar, belki de daha fazla, insani değerlerin yıpranmasına, toplumsal ilişkilerin bozulup yozlaşmasına da ciddi boyutlarda zemin hazırlamaktadır.

Örneğin; İletişim araçları, özellikle kitle iletişim araçları kamuoyunu toplum çıkarları doğrultusunda oluştırmaya hizmet ettiği gibi karşıt olarak kamuoyunu belirli kesim ve grupların çıkarları doğrultusunda da oluştırmaya da hizmet etmektedir. Bilgi edinmenin en etkili aracı olduğu gibi bilgi kirliliği yaratmanın da en etkili aracıdır. Eğitimde, çocuğun toplumsallaşmasına yardımcı olduğu gibi şiddet ve saldırganlık duygularını tetiklemekte dolayısıyla çocukların toplumsallaşma sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumda, insan haklarına dayalı demokratik gelişim ve dönüşüm süreçlerinin en etkili bir aracı olduğu gibi toplum üzerinde baskı ve egemenlik kurmanın da en etkili aracıdır. İnsanları bilgilendirip eğlendirdiği kadar, yalnızlaştırıp, toplumdan soyutlanmalarının da aracı olmaktadır. Bu örnekleri, olumlu ve olumsuz yönleriyle, her alanda iletişimin sahip olduğu sınırsız kapasite kadar çoğaltmak mümkündür.

İletişim araçları teknolojisi ve üretimi, ülkelerin kolayca altından kalkamayacağı, sermaye yoğun bir sektördür. İletişim araçlarının üretim ve yayılımında yaşanan baş döndürücü gelişim sanayileşmiş ülkeleri, özellikle, ABD'yi diğer ülkelere göre üstün konuma getirmektedir. Bu üstünlük çoğu gözlemciler tarafından “*iletişim araçları emperyalizmi*” ve buna dayalı hegemonyayı da *kültürel bir imparatorluk* olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Sanayileşmekte olan ülkeler bu gelişme karşısında kendi kültürel bağımsızlıklarını sağlayacak kaynaklara sahip olmadıkları için güçsüz duruma düşmektedirler.¹ Bu yapı, kaçınılmaz olarak, iletişim süreçleri üzerinde, sadece, güçlü emperyalist tekellerin söz sahibi olduğunu göstermektedir. İletişim teknolojisi ve araçlarını tekelleri altına alan güçlü çıkar çevreleri toplumsal sınıf ve katmanları, kısaca halk kesimleri üzerinde güçlü bir kontrol ve egemenlik kurma olanaklarını da ellerine geçirmiş olmaktadırlar. Sektördeki yoğun tekelleşme sürecinde basın yayın gibi kitle iletişim araçları da güçlü tekellerin güdüm ve denetimi altına girmektedir. Artık kamuoyu, küresel düzeyde, güç odakları tarafından kendi çıkarlarını maksimize edecek şekilde oluşturulmakta, yaşamın sınırları egemen ideoloji tarafından kendi çıkarlarına göre belirlenerek yönlendirilip yönetilmektedir. Günümüzde insanlık, tekelleşmenin dünyada ne gibi tehlikeler yarattığına doğrudan tanık olmaktadır. Irak ve Afkanistan'ın işgali, Libya halkının üzerine bomba yağdırılması, Arap halklarının özgürlük arayışlarının amacından saptırılması gibi saldırılar bu tanıklığın en somut örnekleridir. İşgal edilen ülkelerde uygulanan şiddet, katliamlar, tecavüzler, yağmalar, açlık, sefalet gibi insanlık dışı tutum ve davranışlar dünya kamuoyuna “halkları özgürlüğe kavuşturucu girişimler” olarak sunulmaktadır. Dünya kamuoyunda

insanlık dışı olaylara karşı yükselen tepkiler, yine sahip olunan güçlü iletişim olanakları kanalıyla, etkisiz hale getirilmektedir. Yaşanan olumsuzluklara karşı denetim mekanizmaları geliştirme de teknolojideki hızlı gelişim ve güçlü tekellerin varlığında olanaksız hale gelmektedir. Süreçte yaşanan olumsuzlukları yakından izleyen pek çok gözlemci, haklı olarak iletişim araçlarının güçlü çıkar çevrelerinin elinde toplanmasının insanlık için yaratacağı büyük tehlikelere dikkat çekmektedir.

İletişim ve Etik Sorunlar

İletişim sürecinde yaşanan kuralsız, ilkesiz tutum ve davranışların etik ve ahlaki değerlerde yarattığı aşınmalar, bunlara karşı teknolojinin insani/toplumsal amaçlar dışında kullanılmasını önleme arayışları “iletişim etiği” düşüncesini gündeme getirmektedir. Açıklanmaya çalışıldığı gibi iletişim sürecinde kişi ve grupların etikle bağdaşmayan tutum davranışları, esas olarak, gelişen teknolojinin egemen güçlerin elinde toplumsal-ekonomik, siyasal ve kültürel süreçlerde üstünlük sağlama ve egemenlik kurma aracı olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Etik sorunların çıkmasında önemli payı olan tekelleşme emperyalist sistemin egemen güç odaklarının iradesi altında gelişmektedir. Bugün iletişim alanında ortaya çıkan gizli dinleme, uzaydan izleme gibi olayların yarattığı korku, güven duygusunun ortadan kalkması herkesin doğrudan tanık olduğu etik/ahlakla bağdaşmayan tutum ve davranışların somut örnekleridir

Adaletsiz, haksız, kural dışı uygulamalara çare olarak gündeme getirilen etik düzenlemeler, mesleki/sektörel bir sorun olarak ele alınmaktadır. Oysa etik, sektörlerle göre farklılık göstermeyen bir bütünlüğe sahiptir. Etik konusunda yanılığlara düşmemek, sorunların nereden ve nasıl kaynaklandığını açıklayabilmek için konuyu bu bütünlük içinde ele almak, zorunlu ve gerekli bir yöntemdir. Toplumsal sınıf ve katmanların toplum üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, statüleri ne olursa olsun, emekçi sınıf ve katmanların toplumun değerler sistemini alt üst edecek çapta etik sorunlar yaratmaya güçlerinin yetmeyeceği açıkça görülmektedir. Başka türlü söylemek gerekirse, bu kesimlerin toplumun değerler sistemini kendi çıkarlarını kollayan değer yargılarıyla değiştirmeye güçlerinin yetmeyeceği herkes tarafından bilinmektedir. Bir başka gerçeklik de toplumun emekçi sınıf ve katmanlarının, çıkar çevrelerinin evrensel boyutta yarattığı etik kirliliği önlemeye de güçlerinin yetmeyeceğidir. Küresel boyutta ortaya çıkarak toplumu etkisi altına alan kirliliğin emekçi sınıf ve katmanlara yansımalarının sürece katkısı toplumsal yozlaşmayı tetikleyici etki yapmaktan öteye geçemez.

Toplumda ahlak bunalımı olarak gösterilen yozlaşma günlük yaşama yansıyan çıkara dayalı değer yargıların toplumun değerleriyle çelişmesinden kaynaklanmaktadır. Toplum tabanını oluşturan geniş halk kesimleri doğal bir refleks olarak, ortaya çıkartılan yeni değer anlayışlarını, kendi değer anlayışlarıyla karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmada insanlar, eylemlerine temel aldıkları değerler sistemi ya da etik/ahlak anlayışlarıyla ekonomik, siyasal çıkarlara dayalı egemen güçlerin değer yargıları arasında, ortaya çıkan, kavramakta güçlük çektikleri farklılıklar karşısında ikileme düşürmektedir. Bu ikilem içerisinde, doğru-yanlış, iyi-kötü gibi davranışlara temel alınan değerlendirmelerde de ikilemler yaşanmakta, tutum ve davranışları etkileyen kavram kargaşası topluma yozlaşma olarak yansımaktadır. Yozlaşan

ortamda sergilenen tutum ve davranışlar da etik/ahlaki bunalımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüleceği gibi ortaya çıkan etik ve benzeri sorunlar, bireysel davranışlarla çözülemeyecek, ülkelerin bile çözmekte başarılı olamadıkları küresel boyutlu toplumsal sorunlardır. Bu çözümsüzlüğe karşı ekonomik ve siyasal gücü elinde bulunduran egemen çıkar çevreleri, yarattıkları sorunları etik kodlar aracılığıyla çözmeye yönelmektedirler. Etik kodlar sisteminin, etik değerlere saygılı bir ortam yaratmadan öte amaçlarla gündeme getirildiği kanısındayım. Bunların başında yozlaşmaya karşı, tarihi toplumsal süreçlerde oluşan toplumsal değerleri koruma yerine, neden yapay değerlere gerek duyulduğunun açıklanmamış olması gelmektedir. Bir başka nokta piyasa güçlerinin, kendi çıkarlarına uygun değer yargılarına toplumlara alternatif bir etik sistem olarak benimsetme, bir diğeri, etiğin toplumdaki bağlayıcı gücünden yararlanarak çalışanlar üzerinde ahlaki baskı oluşturma, bir başka neden de küresel ideolojinin etik temelini oluşturma isteğidir. Önemli bir neden de, etik dışı tutum ve davranışların ya da toplumsal yozlaşmaların toplumun tabanında oluşarak yukarı doğru yayılıp toplumu etkisi altına aldığı yanılığını topluma kabul ettirme düşüncesidir.

Bu genellemelerden sonra, etik kodlar aracılığıyla, yeni bir toplumsal sistem oluşturmak isteyen güçlerin kendilerini, oluşturmak istedikleri “etik” ortamın neresinde gördüklerine yakından bakmanın yararlı olacağı kanısındayım.

Etik Kodlara Yaklaşım

Egemen güç odaklarından biri olan siyasi iktidar; kamusal hizmetlerde geliştirilecek etik davranış kurallarının kamuya güveni artıracığı, iş dünyasına uygun bir ortam oluşturacağı, piyasaların iyi işlemesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunacağı görüşündedir. Bu görüşler doğrultusunda da kamu görevlileri etik kurulları oluşturulması için gerekli yasal değişiklikleri yapmış ve etik davranış ilkelerini yürürlüğe koymuştur.ⁱⁱ

Serbest piyasa ekonomisinin Türkiye’deki temsilcisi TÜSİAD,IN etik üzerindeki görüşleri önemli ve belirleyici bir yere sahiptir. Bu kurum *etiğin, amaca hizmet eden bir araç, hatta zorunlu bir araç olduğunu, kamusal etiğin, adaletli ve faziletli bir toplumsal yaşamın ve iyi bir kamu politikasının ön koşulu olduğunu belirtmektedir*ⁱⁱⁱ. Daha sonra *“iş etiğinin, çalışanların gayri ahlaki ya da tartışma yaratacak davranışları önlemeyi amaçladığını* kaydetmektedir.

TÜSİAD, iş etiğinin, etiğin bir alt kümesi olduğunu, sadece iş dünyasına uygulanacak özel etik ilkeler bulunmadığını, bir davranışın iş dünyasında ya da başka bir yerde ahlaka aykırı olduğuna karar verebilmek için, bu davranışı çevreleyen şartlara da özellikle bakmak gerektiğini belirtmektedir. TÜSİAD, İş dünyasının etik sorumluluğu üzerinde görüşünü; *“birçok insan, iş dünyasının tek sorumluluğunun kar maksimizasyonu olduğunu ve bu yükümlülüğün de herhangi bir etiksel veya sosyal sorumluluktan üstün geldiğini savunmaktadır. Kapitalizmin kişisel kazanç arayışlarıyla temellendirilse de, bu sistem, aktörlerin hırslarını kontrol etmesini de kapsar”*^{iv} şeklinde dile getirmektedir. Etik üzerinde; kamu yönetiminde etik; siyasette etik, yargıda etik konularında altı ciltlik çalışması bulunan TÜSİAD, bir başka açıdan da *“rüşvet”* olgusunun sermaye sınıfı içinde taraftarları olduğu

konusunda da bilgi vermektedir. “Rüşvetin kamu hizmetlerindeki işleri hızlandıracağı, en fazla rüşveti verenlerin işlerini daha hızlı yürüteceği, ayrıca rüşvetin düşük ücretleri telefi edici bir işlev olacağı” yönünde görüşler olduğu belirtilmektedir^v,

Serbest piyasa ekonomisinin etik sorumluluğa yaklaşımı; “*Piyasa ekonomilerinde kararlar ve sonuçların hiçbir etik amaçla belirlenmesi piyasa ekonomilerinin bir erdemi olmaktadır*”^{vi} şeklinde açıklanmaktadır.

Buna karşın, saygın bir düşünür; *Ahlaki güdülerin birçok bakımdan kazanma güdüleriyile çatıştığı, kazanmaya yönelik güdülerin rakiplerle ilişkilerde kendini düşünmekten ve acımasızlıktan yana olduğu* görüşünü dile getirmektedir^{vii}.

Mühendislik etiği üzerinde dersler veren bir bilim insanı etik sorumluluğu; “*kurumlar etik kurallardan uzaklaşırlarsa ‘dur’ denmelidir. Kısaca, düdük çalınmalı ve oyun durdurulmalıdır*” şeklinde tanımladıktan sonra da “*dur*” diyenlerin ne gibi yaptırımlarla karşı karşıya kalacakları, yakın geçmişteki örneklerle de incelenerek öğrenmelidir^{viii} uyarısında bulunmaktadır. Bu tür örnekler çoğaltılabilir. Ancak bir sunumun sınırları içinde bu alıntıların konuyu yeterince açıklayacağı görüşümdedir

Etik davranış ilkeleri önerilerinde, çalışma alanları ve kurumlar arasında fazla bir farklılık bulunmamaktadır. Hepsinin amacı adil, güvenli, düzgün işleyen bir ekonomik yapının oluşturulmasıdır. Etik kodlar küresel boyutta kabul edilmiş bir şablon normlara göre belirlenmektedir. Etik davranış ilkelerini ya da etik kodlarının ana ilkeleri; adil davranma, tarafsızlık, açıklık, saydamlık, hesap verebilirlik, dürüstlük, objektiflik, eşitlik, sadakat, gizliliği koruma olarak belirlenmektedir. Bazı kurumlar bu ilkeleri zenginleştirmek amacıyla, hukukilik, liderlik, nezaket ve saygı gibi davranış özelliklerini de ilave etmektedirler. Etik davranış ilkelerin yaşama geçirilmesiyle toplumda refahın, mutluluğun ve güvenin sağlandığı bir toplumsal yapının oluşturulacağı varsayılmaktadır.

Bu ilkeler her toplumda geçerli, hiç kimsenin karşı çıkamayacağı, tartışmasız korunması gereken değerlerdir. Ne var ki bir değerın vazgeçilmezliği ve geçerliği norm haline topluma dayatmakla sağlanamamaktadır. Küresel boyutta yaşanan şiddetin hüküm sürdüğü, insan haklarının açıkça çiğnendiği, güçlü çıkar çevrelerinin kural dışı eylemlerinin önlenemediği, bütün karar süreçlerinin piyasanın kontrolünde olduğu, kısaca haklının değil güçlünün haklı kabul edildiği küresel bir sistemde etik kodlar aracılığıyla adil bir düzen kurulup kurulamayacağı üzerinde yanıtlanması zor sorular bulunmaktadır.

Örneğin; iş güvencesi, iş ve işçi sağlının korunmadığı, çalışanların yarıya yakının güvenceden yoksun kayıtdışı istihdam edildiği, çalışma güvencesinin amirin iki dudağı arasında olduğu, işsiz kalma korkusunun herkesin başında Demokles’in kılıcı gibi sallandığı, açlık sınırı altında ücretle çalışanların çoğunlukta olduğu bir ortamda etik kodlarla nasıl bir refah düzeyi sağlanabileceği yanıtlanması gereken yaşamsal sorundur.

Aynı şekilde, denetlemenin gelişmediği, bir bakan ya da bir amirin yolsuzlukla suçlanan memuru hakkında soruşturma açılmasına izin vermediği, hak aramanın kısıtlandığı, düşünceyi açıklamanın yasaklandığı, soygunların şeffaflaşmasına karşın cezalandırılmadığı bir hukuki

yapıda, toplumun bir kesiminin adil, dürüst davranması, hesap verilebilirlik ilkelerini benimsemesi toplumda kural tanımazlığın önlemesini sağlayabilir mi? Bu tür toplumsal koşullarda insanların ahlaki açıdan sorgulanmasının mümkün olmayacağı alıntılar yaptığım yayınlarda, açıkça dile getirilmektedir.

Örneğin; TÜSİAD; bir olgunun ahlaka aykırı olduğuna karar verebilmek için; davranışın geliştiği ortamın şart ve özelliğine bakmanın gerekli olduğunu, Onbaşıoğlu ise “kurallar tanımazlıklara karşı dur deneceği zaman, daha önce dur diyenlerin başına gelenlere bakmanın gerekli olduğunu yazmaktadır. Bu görüşler bir insanın ahlaki açıdan sorgulanabilmesi için, kimsenin baskısı ve vesayeti altında olmadan özgür ve özerk karar verme hakkına sahip ve seçeneklerinin elinden alınmamış olması ilkesiyle örtüşmektedir

Getirdiğim eleştiriler etik ve ahlaki değerlerin gereksiz olduğu anlamını taşıyor. Aksine, bu değerler bir toplumun tarihi süreçte oluşturduğu, insanların birlikte yaşamasını sağlayan vazgeçilmez nitelikte değerler ve ilkelerdir. Benim söylemek istediğim toplumun güçlü çıkar çevrelerinin kural tanımazlığı karşısında toplumun, sadece, büyük emeçli kesimlerin etik ve ahlaki değerlere bağlı kalmasının toplumda yozlaşmayı önlemeye yetmeyeceğidir. Başka türlü etik değerler sisteminin bozulduğu toplumlarda yapay, vazedilmiş hiçbir davranış ilkesinin, toplumda, etik ve ahlaki değerleri geçerli kılamayacağını düşündüğüm şeklinde söyleyebilirim. Özet olarak etik kod ya da davranış ilkelerinin sadece, piyasanın çıkarlarının koruma düşüncesiyle, kendi değer yargılarını yaşama geçirme ve bu değer yargılar aracılığıyla çalışanları daha sıkı bir denetim altına alma düşüncesinden kaynaklandığını düşünüyorum.

Konu iletişim açısından ele alındığında, teknolojiye kaydedilen baş döndürücü gelişme, teknolojinin güçlü tekeller elinde kuralsız, denetimsiz, sınırsız, etik ve insani değerlere karşı bir tahakküm aracı olarak kullanılması, yarattığı değerler sistematığı insanlık için kaygı verici boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Sonuç olarak, içinde yaşadığımız koşullarda, ortaya çıkan yolsuzlukların, haksız, adaletsiz, kural tanımaz tutum ve davranışların nedeni etik değer ya da ilkelerin eksikliğinden değil, insanların toplumsal, bireysel ilişkilerinde çıkarlarını toplumun çıkarları ve etik değerlerinin önüne almalarından ileri geldiğini düşünüyorum.

İnsan ilişkilerinin etik temelde geliştiği ortam ve koşullarda, toplumun etik değerleri dışında yeni etik kodlar üretmenin gereksiz, etik değerlerin işlerliğini ve etkisini yitirdiği toplumsal düzende ise yeni etik kodlar üretilmenin anlamsız ve faydasız bir uğraş olacağı kanısındayım.

Mühendislik etiğinden söz etmemiz gerekirse; bunun tek yolu mühendisin mesleğini etik değer ve ilkelere saygılı davranışlarla yürütmesidir.

Örgütlerin görevinin ise, toplumun etkili, güçlü dinamikleri olarak, etik kodlar üretme yerine, bozulan toplumsal ilişkileri, yolsuzlukları, insan hakları ihlallerini, hukuk dışı, etik dışı benzeri tüm tutum ve davranışları alabildiğine sorgulayarak, oluşturacakları kamuoyu öncülüğünde, çıkar gruplarının baskısına karşı toplum yararına güç oluşturmayı hedeflemeleri gerektiğini düşünüyorum.

-
- ⁱ Anthony Giddens, Sosyoloji s. 409 Ayraç Yayınları. İSBN 975-8087-36-3 2000
- ⁱⁱ Kamu görevlileri için etik kurulu kurulması ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması için yasa tasarısı genel gerekçesi 30.06.2003. Kanun No: 5176
- ⁱⁱⁱ Devlette Etikten Etik Devlete, Kamu Yönetiminde Etik, Sunuş. TÜSİAD Yayını. İSBN.975-8458-93-0 2005
- ^{iv} TÜSİAD a.g.e. s. 190-191
- ^v TÜSİAD. A.g.e. s. 75, 82 numaralı dip not.
- ^{vi} John O'Neill, Piyasa etik bilgi ve politika, s. 18 Ayrıntı Yayınları. İSBN 975-539-337-4 2001
- ^{vii} Zygmunt Bauman, Sosyolojik Düşünmek, s. 149 Ayrıntı Yayınları. İSBN 975-539-196-7 5. Basım 2006.
- ^{viii} Seyhan Uğur Onbaşıoğlu, Mühendislik Etiği, s.17 Doğa yayıncılık, İSBN 975-97305-6-1 2003